

PLISAT E KUQ

NOVELE

BIBLIOTEKA

E

884-32

Ø 37

GJIROKASTËR

SHITIT

Daut
Demaku

891.983-32

S

Ø 37 DAUT DEMAKU

PLISAT E KUQ

NOVELË

~~F4529.~~

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Tirazhi: 3000 kopje Formati: 70x100/32 Stash: 2204-65

Shtypur në NISH Shtypshkronjave «Mihal Duri» - Tiranë, 1971

DY FJALË PËR LEXUESIN

Në novelën «Plisat e kuq» të shkrimtarit kosovar Daut Demaku temë qëndrore është përshkrimi i zakoneve të egra patriarkale në fshatrat kosovare. Autori zbulon me realizëm dhe dhëmbje plaqët shoqërore që shkaktojnë marrëdhënjet dhe lidhjet patriarkale midis njerëzve. Duke demaskuar lajmësit (mësitët) «që shkojnë e vijnë», që marrin nëpër këmbë dashurinë, ndjenjat dhe dëshirat e brezit të ri, autori tregon se sa forcë dëmtuese ka ende kjo botë e vjetëruar, e mbrapshtë.

Njerëzit në novelë bëjnë një jetë të amullt. Gruetja poshtrohet e s'ka pikë diniteti. E vetmja liri e saj janë ato vitet e shkollës tetëvjeçare. Po mbarimi i shkollës është edhe fund i shpresës, i qëzimit, i mundësive për të dalë në jetë të madhe. Të tillë fat ka edhe heroina e novelës Xheja. Heroina mendon për të nesërmen. Po kjo e nesërme nuk agon: «se, nesër kushedi ku na përplas fati...», «para vetes shoh vetëm mjegullirë...» Këtë të nesërme e pengojnë shumë gjëra. Rrugën për më tutje heroinës ja zë edhe mblesi. Ky si një përfaqësues i botës patriarkale «e ndjek në çdo hap si hije» këtë vajzë që i rreh zemra «si e zogut të zënë në grusht».

Shkrimtari përshkruan fshatarin e ndershëm e punëtor (Rustemi) «që punën e do dhe e nderon aq sa dhe jetën», përshkruan dëshirën e brezit të ri, të vajzave kosovare për të dalë në jetë të madhe, po edhe zinxhirët e kanunit që këta njerëz i kanë ende mbi qafat e tyre.

Krahas tablove realiste dhe qëndrimit demaskues ndaj bestytnive, fesë, kanunit dhe bartësve e përhapësve të tyre, në novelë ka edhe pasazhe sentimentaliste, proliksitete dhe psikologjizma dhe ndonjë qëndrim pa rrugëdalje.

*«Vllaut mishin me ja gri — eshtnat
duhet me ja ru!»*

Populli

*«Zëri për liri është shprehja më e
përvujtë e shpirtit të mbyllur!»*

Autori

Ecnin të menduar, thujse dëshironin t'i rikujtonin të gjitha shitblerjet në tregun e sotëm.

Rusta mezi i ndërronte hapat e lodhur, pas togut që nuk shpejtonte aq. Ecte duke e lëkundur kokën, përtueshëm. Tërë ditën e lume nuk ishte lëshuar kund t'i pushonte ato eshtra të lodhura; në vijë të agimit ishte zgjuar që t'i kryente edhe ca punë të vogla rreth shtëpisë e, tevona, të nisej për treg. «Çka të bëjë?» thoshte me vete. Të gjitha punët kalojnë vetëm nëpër duart e tij, e ato të shkreta duar i kanë molisur motet, që ikën si të plagosura duke lënë pas vetëm ndonjë vrragë, të vogël a të madhe, në ballë a kudo.

Ecte, ashtu, lodhshëm. Herë-herë çonte kokën e shikimet i shkepeshin në retë e dendura. Shikonte retë, që, në valë ere, udhëtonin si të dërmuara prej lodhjes nëpër kupën e gjerë. Ishin re të dendura, të murrme; re të rënda, që kur bien mbi majën e thatë të Kosmaçit, shiu nuk vonon t'i ulë poret e tokës së etshme. «Qe, qe! Udhëtojnë kah Guri i Madh — mendonte ai. — Aty ndalen dhe pështjellin atë gur të thatë me fjollat e tyre të errëta. Tani, qe, lëshohen mbi brigjet tjera të bjeshkës, e pikat e mëdha të shiut nuk vonojnë t'i reshin tokës. Nis rrebeshi i tyre dhe zhurma e shiut të madh...» shtonte me vete thujse përkujtonte shirat e ditëve të tjera, se retë ende nuk e kishin mbështjellë majën e lartë, atë Gurin e Madh.

Sytë nuk mund t'i ndante prej atyre reve, prej errësirës që ishte formuar në qiell. Shikonte gjatë dhe pëshpëriste: «Ah, të kish me ja lëshue! Por... toka jonë!...» Thoshte me vete se toka e tyne ishte me naze, se shiu i atyre reve të rënda, me vërshimën e parë, do ta lajë dheun e tyre. Po, në zemër ndjente një dëshirë të kahershme: ta dëgjojë tik-takun e prajshëm të strehëve, ashtu butë, prajshëm; shi me pikla të imta gjithë natën. Vetëm atëhere arat e shpatinës ngopen, shuajnë etjen që shkruar gjithshka mbi tokë. Dhe vetëm atëherë në zemër do ta ndjente një qetësi të prajshme.

I dronte shiut të rreptë si atij të para tre vjetëve që me turbullirën e parë mbarti dhenë e shkri-ftë të arave e la pas vetëm thepat e gurëve, rrasat e thata. Asaj vorbullës së hovshme që errësoi thepajën dhe ja krisi rrufe e breshër. Përrockat përvollën ranishtat përbri e mbytën të lashtat në turbullirë. Ndërruan shtratin dhe u vërsulën të tërbuara sa për të përpirë edhe dy përdhekat e ndërtoara vonë, aty ku putheshin valët e përrojeve. Prapa lanë një kuqinë të re, ranë e dhé të gërryer.

Kthente sytë nga shokët që largoheshin. Nuk dëshironte ta shikojë qiellin, të mendojë për shinë dhe vërshimin e tij.

— Shiu nuk asht larg! — tha Rexha, e vetë ai u mundua ta shpejtonte hapin.

Rusta nuk e dëgjoi mirë, por edhe sikur ta kishte fare afër, as që do ta dëgjonte. Shpeshherë ja kujtojnë shinë ato rreze të diellit, që janë lëshuar në perëndim; rrezet shkojnë e mbyllen në errësirën e dendur të reve. Tani, e tërë rruga, që vlon prej kalimtarëve të cilët kthehen prej tregut, merr

ngjyrën e murrme, ngjyrën e mbyllët të ditës së përthekuar me re të dendura.

Hapat i dukeshin të rëndë e duqet e mbushura plot se po ja varrosnin këmbët thellë në dhe. Megjithatë ecte, pasi nata nuk ishte fort larg...

— Ka dalë, ehu, çka po gutni? Shiu ynë na lag, punë e madhe! — u ndie Selimi pas një heshtjeje të shkurtër. Këtë e mundonte diçka e pathënë, e hershme. Ai dëshironte që rruga të jetë sa më e gjatë e të çilej ndonjë bisedë e lehtë, asosh që kanë më shumë thumba e mahi se fjalë që këpusin punë të mëdha. U mundua edhe vetë të thotë ndonjë sosh, me fjalë të imta e pa nam të madh, por sa këpuste fjalën, fytyrat e bashkudhëtarëve vreheshin e biseda merrte ngjyrë e kuptim serioz. Tani fillonte të urrejë veten dhe të gjitha ato fjalë që merrnin kahje të padëshiruar, që thonin atë që nuk duhej të thuhet.

Kur vërejti se të gjithë dëshironin të theknin hapin për t'i ikur rrebeshit të shiut që po afrohej, Selimi ja krisi troç:

— Valla, bre burra, pej që jemi nisë e kam pasë nër mend me çelë në llaf, veç po më doket... pazarit tjetër!

Pranë tyre kaloi një qerre e kuajve, vrap. Selimit i mbetën sytë në gratë, që kishin mbushur qerren e që ishin «lye e ngjye — lulebagjurre» si thonte ai. U hutua dhe shikoi gjatë, gjersa qerrja shkoi larg bashkë me zhurmën e saj të fortë.

— Haj, bre burrë, folë e mos u tremb. Burrat e shkrepin nër dymbdhetmi e syni vërr s'u ban!
— tha Rusta, që mezi priste t'ja niste të fliste diskut çkado, e t'i largonte mendimet e këqia për shinë dhe vërshimin e tij. Për lodhjen.

— Po, po! Veç kësaj kështu tue nga i thonë: folë e fjalët epja erës. Pleqtë kishin pasë thanë: «Zogu tue ikë pej sakoli, kurrë nuk munet me marue trifullog!» — bëri Selimi dhe uli kokën thujjse njimend foli diçka të madhe, të mençme.

— Folë, folë, e mos na qit kodër mbas bregu. Kishe me thanë shumë send, hajt ebu! Të ka ra nër mend njaj mesiti e don me ju ba rriqën. Hë, a ja qillova?! — ndërhyri Rusta thujjse vërtet e interesonin fjalët e Selimit. Ai dëshironte që më shumë të hapte shtigje për fjalë dhe të gënjente veten e lodhur, se mezi ngjitej shpatinës së rrëpinët. Tani, rrugët, në këto tnepaja, për këta kështu të ngarkuar me ato çakla që i sjellin prej tregut, pa biseda të mira bëhen shumë të rënda, të gjata. «Njiqind vjet der në kodër!» thonte Rusta më vete.

Të gjithë dëshironin të nisej biseda, qoftë edhe prej Selimit, të cilin e urrenin me shpirt. Rexhës, sa herë e dëgjonte atë duke folur, i dukej se tingujt e fjalëve të tij ja gërryenin trutë. E urrente sa s'ka. «Po, ani, se edhe prej të keqit mëson!» — thonte në heshtje më shumë për të bindur veten që ta dëgjonte se sa për të pritur që të mësonte njimend diçka prej tij. Ato fjalë, sado të mençme të ishin, Rexhës i dukeshin fjalë fëmijësh, fjalë «bixhosxhinjsh», që tërë natën e lume shkelin strehëve të huaja. Vetë Rexha, para moteve të vona të pleqërisë, nuk kishte lënë gjë pa bërë, e tani ata që shkojnë gjurmëve të tij i urren. Kështu, ndofta, lante borxh, sepse pleqtë para tij, kur e shihnin Rexhën në rrugë, sytë u dhembnin. Edhe ata, ndofta...

— Valla pikë ja ke qillue Rustë! — tha Selimi.
— Nashta nuk bana mirë që i kallzova këput, veç